

Schenkeri karuteene schenkeriaanlusele: kolm näidet Bachi loomingust

Olli Väisälä

(tõlkinud Mart Humal)

Kuigi Schenker osutas hindamatuid teeneid muusikateooria ja -analüüsi arengule, kirjeldades tonaalse muusika organiseerimisprintsipi tänapäeval „schenkeriaanluse“ nime all tuntud meetodil, ei ole tema tööd vabad puudustest. Põhiline viga, millele käesolevas kirjutises viidatakse, on asjaolu, et struktuuritasandite vastastikuste suhete detailselt väljaarendatud süsteem pole tal kooskõlas samavõrd adekvaatsete evidentsiaalsete printsiipidega, mis määravad struktuuritasandite ja muusikaliste sündmuste vahelisi suhteid. See viga on osutanud schenkeriaanlusele karuteene, põhjustades ebarahuldavaid, põhjendamatuid analüüse ja tekitades ebaselgust Schenkeri põhimõtete deskriptiivse potentsiaali olemuse ja ulatuse suhtes. Eriti on jäänud lahtiseks küsimus, kas ja kuidas põhjendada väidet, et neil printsiipidel on tonaalse muusika meistrite loomingu jaoks kompositsiooniline tähendus ka Schenkeri ideoloogiast sõltumatult.

Kirjutises on eristatud kaht keskset evidentsiaalsuse valdkonda. Esimest liiki evidentsiaalsus puudutab muusikaliste sündmuste struktuuralse asendi määramist analüüsis Schenkeri teooria eeldustest lähtuvalt. Teist liiki evidentsiaalsus puudutab neid eeldusi endid. Võib väita, et mõlemale valdkonnale võib läheneda nelja liiki kompositsiooniliste iseärasuste alusel, milleks on vormindus (*design*), register, meetrum ja muusikaliste žestide rõhutatus (*gestural emphasis*). Nende iseärasuste – struktuuriliste näitajate (*structural indicators*) – mõju on illustreeritud kolme näite varal Bachi loomingust.

Sissejuhatava näitena on vaadeldud fuuga C-duur („Das Wohltemperierte Klavier“ I) analüüsis Schenkeri kirjeldatud kaht ülahääle laskuvat kvindikäiku $\hat{5}-\hat{4}-\hat{3}-\hat{2}-\hat{1}$. Kuigi Schenkeri tõlgendus pole igas mõttes veenev, on need kvindikäigud struktuuriliste näitajate poolt selgelt toetatud, seda nii harmoonilise plaani kui ka ülahääle ehituse mõttes. Seega võib oletada, et Schenkeri tõlgendus lähtub vaikumisele neist näitajast tingitud esimest liiki evidentsiaalsusest. Pealegi pole vist juhus, et need näitajad toetavad ülahääle astmelist liikumismalli, kinnitades teist liiki evidentsiaalsusena oletust, et Bach tundis oma loometöös vajadust just sellise vorminduse järele. Kompositsioonilisteks detailideks, mida võib seletada selle oletuse alusel, on näiteks ümbritsevast eristuv sünkopeeritud rütm, mis rõhutab esimese kvindikäigu teist heli (f^2 taktis 6, vt. näide 2) ja sekventsiliselt korratud alumisel abihelikäigul põhinev vorminduse paralleelsus, mis ühendab teise kvindikäigu helid ühtseks liiniks ($\hat{5}-\hat{4}-\hat{3}$ taktides 9–11 ja $\hat{2}$ taktis 17; vt. näites 3 ringidega märgitud noodid).

Kuigi vaadeldud näites toetavad neid kvindikäike selgelt struktuurilised näitajad, leidub Schenkeri analüüside seas ka tõlgendusi, mida on raske põhjendada nii nende näitajate kui ka mistahes muude empiirilisel leitud kompositsiooniliste iseärasustega. Selle kinnituseks on Schenkeri varane (1923. aasta) analüüs väikesest prelüüdist *d*-moll (BWV 926), kus muusikaliste sündmuste struktuuriline tähtsus näib meelevoldiselt tõlgendatuna. Struktuurilised näitajad võimaldavad alternatiivset analüüsi (näited 5 ja 7), mis sisaldab ühtlasi teatud määral teist liiki evidentsiaalsust, sest ka siin toetavad mõningad kompositsioonilised iseärasused süvatasandi laskuvat kvindikäiku $\hat{5}-\hat{4}-\hat{3}-\hat{2}-\hat{1}$. Vaadeldava näite puhul tõstatatakse struktuuriliste näitajate uurimine küsimuse Schenkeri analüüsi deskriptiivsest potentsiaalset, kuigi samas kinnitab tema teooriat.

Viimane näide, Fuuga *d*-moll („Das Wohltemperierte Klavier“ I), mille graafiline analüüs leidub raamatus „Der freie Satz“, tekitab põhiliselt samu küsimusi, jättes mulje, et Schenkeri arusaamine evidentsiaalsusest jäi ka tema hilistes analüüsides ebarahuldavaks.

Kuigi neist näidetest ilmneb, et schenkeriaanluse evidentsiaalsed alused vajavad tugevdamist nelja struktuurilise näitaja põhjal, on käesolev artikkel vaid probleemi esialgne käsitus. Lahtiseks jäävad mitmed keerukad küsimused, mis puudutavad nende näitajate kasutamist, vastastikuseid suhteid ja tõenäosuslikku evidentsiaalset potentsiaali (nagu ka teisi tegureid).